

# *Les memòries del pare Andreu Ivars i Cardona (Diari 1936). Estudi i edició*

[The memoirs (*Diari 1936*) of Andreu Ivars i Cardona.  
Study and edition]

ALAITZ ZALBIDEA BERENGUER  
Universitat Cardenal Herrera- CEU  
alaitz.zalbideaberenguer@uchceu.es

**RESUM:** Aquesta troballa recent conta les vivències a Madrid d'un conegut personatge valencianista vinculat a l'Església, durant l'inici de la Guerra Civil Espanyola. Es tracta de les memòries de fra Andreu Ivars i Cardona, oriünd de Benissa, que ingressà en l'orde franciscà al convent de Sant Esperit (Gilet, Camp de Morvedre) el 1900. Fou un dels fundadors de la revista *Archivo Ibero-Americano*, amb seu a Madrid, on va residir de 1920 a 1936 i va escriure, a més, nombrosos articles històrics i culturals relacionats amb la cultura valenciana i de més enllà. Val a dir també que aquest personatge va ser un dels qui més investigacions va dedicar a Francesc Eiximenis, el conegut franciscà gironí del segle XIV. El dietari es conserva en el Convent dels Àngels, que pertany a l'orde dels franciscans, al barri de Russafa, a València, i ara i ací ens encarreguem de fer-ne l'estudi i l'edició.

**PARAULES CLAU:** *Andreu Ivars, memòries, memorialística, dietaris, valencianisme.*

**ABSTRACT:** This recent finding narrates the experiences of a well-known Valencian figure in Madrid linked to the Church, in the beginning of the Spanish Civil War. These are the memoirs of Andreu Ivars i Cardona, who was born in Benissa and entered the Franciscan order convent of Sant Esperit (Gilet, Camp de Morvedre) in 1900. He was one of the founders of the *Archivo Ibero-Americano* journal, based in Madrid, where he resided from 1920 to 1936, and wrote numerous historical and cultural articles related to Valencian culture and beyond. It is also worth mentioning that he was one of those who devoted the most research to Francesc Eiximenis, the well-known medieval Franciscan from Girona. The diary is kept in the Convent dels Àngels, which belongs to the Franciscan order, in Russafa, València, and now we present its study and edition.

**KEYWORDS:** *Andreu Ivars, memoirs, diaries, valencianism.*

Recepció: 14/02/2020. Acceptació: 10/03/2020. Publicació: 27/07/2020

## Introducció

Cada any esdevé una passa avant pel que fa al coneixement de la documentació referent a l'escriptura personal, l'anomenada literatura memorialística. A hores d'ara, molts papers menors, sobretot de caire privat, resten oblidats o per inventariar en arxius familiars i municipals o pertanyents a ordes religiosos. Aquests escrits sovint serveixen històries ben variades, àdhuc dramàtiques, de personatges que, en etapes convulses de la nostra història, s'han encarregat de redactar la seua quotidianitat de diferents maneres, sovint impregnada de sentiments diversos. La perspectiva de les ratlles susdites, tan íntima i personal, no deixa de ser un valor afegit a la mera descripció dels fets.

En estudis anteriors ens hem encarregat de fer un recorregut per la història de la literatura memorialística catalana en llengua nostrada d'ençà les acaballes del segle XVIII (Zalbidea 2019), gràcies a les aportacions d'investigadors de renom que ja n'havien facilitat el camí (Escartí 1998, 1999, 2010; Casanova 2002). Així, hem insistit en la importància de preservar aquesta mena de papers, que ens donen una visió diferent de la nostra història cultural, des del dietari del mallorquí baró de Maldà de finals del set-cents o el del capellà valencià Josep Esplugues, passant per l'allau de dietaris circumstancials i bèl·lics catalans al llarg del segle XIX, fins als papers de Joan Estelrich al segle XX. Ara i ací, constatem de nou l'escassetat de dietaris escrits en valencià durant tot el segle XIX, atesa l'aparició de la premsa periòdica i els nous mètodes de transmissió de la informació. De fet, no va ser fins a l'any 1926 que Nicolau Primitiu Gómez Serrano va escriure les seues memòries durant més de la meitat de sa vida i es va convertir en un dels dietaristes més prolífics de la història.

No descartem, ni de bon tros, que hi haja més papers anecdòtics arreu del país escrits per personatges vinculats als cercles valencianistes de Lo Rat Penat, el Centre de Cultura Valenciana i similars.<sup>1</sup> Així, mentre espigolàvem dietaris en

---

1 Sembla que pot haver-hi algunes notes de franciscans valencianoparlants arreu del país. El monestir de Sant Esperit, a Gilet, té alguns documents interessants sense inventariar que a hores d'ara encara no hem pogut analitzar. A més, cal esmentar, com a curiositat, que alguns autors s'animaren a redactar

valencià de caire privat de principis del segle XX, vam ensopegar amb un diari inèdit de la Guerra Civil escrit íntegrament en valencià, del qual no s'ha publicat la transcripció fins ara. Es tracta d'unes memòries del sacerdot franciscà Andreu Ivars i Cardona, oriünd de Benissa, escrites el 1936. Tot i que durant l'època susdita la política lingüística era ben evident, l'autor de l'obra va romandre fidel a la llengua del seu país, més per comoditat que no per una marcada fidelitat en els usos escrits (la majoria d'obres que publicà les va escriure en castellà). Això no obstant, és de justícia fer conèixer el seu relat, necessari per a entendre l'horrible període de guerra, una etapa marcada pels enfrontaments continus entre bàndols i que no eren sinó el preludi a un dels pitjors episodis de la nostra història.

### 1. Biografia i obra de l'autor

D'entrada, cal advertir que l'única biografia existent del pare Ivars estigué feta pel franciscà Benjamín Agulló, la mateixa persona que transcrigué el seu dietari inèdit de l'esclat de la Guerra Civil, que hem tingut l'honor d'estudiar i del qual més avant parlarem succintament. L'obra definitiva de la seua biografia va tenir un precedent l'any 1972, quan el pare Benjamin presentà un esquema als Jocs Florals de Benissa que fou premiat, però no publicat. Aquell material li serví de base per al seu llibre posterior. El mateix pare Benjamín presentava en la revista de festes de la Puríssima de l'any 2000 un resum dels franciscans de Benissa assassinats en la Guerra Civil. Era un treball breu i tret del ja conegut en el seu llibre. Anys abans el també franciscà i fill de Benissa, el pare David Cervera, natural de Benissa, feia un refregit dels tres franciscans benissers fills de Benissa morts en aquella guerra. No

alguna filigrana híbrida, tal com ho feren els homenots del catalanisme polític anys abans en la premsa periòdica (Zalbidea 2019). Un exemple al País Valencià el trobem en el llibre *Les dècimes del dia*, que és un recull que aplega les estrofes de deu versos que Esteve va publicar cada dia al *Diario de Valencia* durant l'any 1931, a manera de dietari literari, tal com ho testimonia l'investigador i amic Víctor Pastor al seu blog *Lletraire. Apunts de literatura catalana trobada a mercats o contenidors* (<https://literatura-trobada.blogspot.com/> [consultat l'abril de 2020]). Pastor afirma que «d'aquests escrits, més que el so poètic, hi reïx la veu tenaç, l'ull que escaneja la realitat i l'atmosfera de cultura popular que es divisa, sobretot, en els darrers versos on sol incloure parèmies o refranys» (entrada del 8 de febrer de 2020).

aportava res nou del ja conegut. Segurament hauríem pogut tenir un estudi crític més ampli de la seua obra, com el que pretenia fer l'estudiós Pere Santonja, però diferències de criteri entre els dos autors impediren que allò es materialitzara.<sup>2</sup>

Andreu Ivars fou nat l'any 1885 a Benissa, i ingressà en l'orde franciscà al convent de Sant Esperit (Gilet, el Camp de Morvedre) el 1900. A les primeries del segle xx, completà la seua formació a Pego, Biar, Cocentaina i Benissa; i ja el 1909 fou ordenat sacerdot. Convé subratllar la importància que, a partir d'aquell any, el pare Lluís Fullana<sup>3</sup> té per a Andreu Ivars. El mateix Fullana esperonà els seus deixebles, un dels més avantatjats dels quals fou el pare Ivars, a promoure la figura de diversos religiosos franciscans i a fer-ne diversos estudis d'investigació. D'ací que Andreu Ivars es convertí en un dels grans coneixedors i divulgadors de la figura de Francesc Eiximenis.

I és ací on destaquem la seua figura com a medievalista: la seua gran obra sobre el frare gironí va ser *El escritor Fr. Francisco Eximénez en Valencia (1383-1408)*, reeditada per l'Ajuntament de Benissa l'any 1989. Aquesta fou el resultat d'anys de publicacions d'alguns articles dedicats a la seua figura, publicats en *Archivo Ibero-Americano*. Com podem veure en l'*Enciclopèdia Franciscana* i a l'obra mateix, els diversos estudis publicats són els toms que tenen per nom «El escritor Francisco Eiximénez en Valencia». El primer tom, el número xiv, publicat el 1920, recull tots els estudis fets pel franciscà des dels vessants teològic, social i polític. S'hi tracta l'origen de l'autor, la seua pàtria, molt debatuda pels estudiosos al llarg de la història, tot afirmant que la raó estava de part del cronista sis-centista Gaspar Escolano, que demostrava l'origen gironí del franciscà. Quedava així resolta una qüestió erròniament plantejada

---

2 Comunicació personal del cronista de Benissa i investigador Joan Josep Cardona Ivars.

3 L'any 1914, el menoret franciscà Lluís Fullana i Mira, conegut popularment com el pare Fullana, (Benimarfull, el Comtat, 1871 – Madrid, 1948) va publicar les «Normes Ortogràfiques» al *Diario de Valencia*. Fou el seu primer intent per oposar-se, després d'uns anys d'estreta col·laboració amb diverses personalitats catalanes i mallorquines i d'haver assistit al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), a les Normes de l'Institut, que tenien com a base els preceptes fabristes. De fet, posteriorment va signar les Normes de Castelló, encara que una mica a contracor i al·legant que feia la passa avant atés «el caràcter provisional» que tenien (Climent 2004).

per l'aragonés Zurita, un dels pocs que defensava la valencianitat d'Eiximenis. El següent tom, el número xv, ens parla de les relacions de l'autor amb els jurats de la ciutat. De la mateixa manera, Ivars ressaltava ací les denúncies que el franciscà feia reiteradament pels privilegis d'alguns eclesiàstics i la seua participació en les croades contra els moros de les costes barbaresques, per iniciativa de la ciutat de València. El tom xix, per la seua banda, és imprescindible per a entendre les obres més importants del frare gironí: *Lo chrestia* (o *Suma teològica*) i el *Regiment de la cosa pública*. S'hi fa una relació del lloc i temps de composició de cadascun dels llibres del *Crestia* i se n'estudia la divisió i l'argument. Ivars, a més, fa una comparativa entre el text de l'edició del *Crestia* imprès el 1484 i el text del *Regiment* escrit el 1499, tot conclouent que el primer era «més fidel i segur» (Ivars 1989: 99). Els darrers toms, el xx, xxiv i xxv, els dedica a explicar i analitzar els ensenyaments morals, polítics, econòmics i sociològics d'Eiximenis. Aquests es desprenen de les seues obres, dividides pel mateix Ivars en obres llatines, teològiques, eticomorals i de pietat. Ivars fa recalcaments en la crítica que fa el gironí de les classes socials benestants i dels prestidigitadors o «tregitadors», falsos creadors de miracles. El benisser, al remat, crea un retaule força complet del conegut franciscà, alhora que rigorós i ben documentat.

Si bé és cert que a Ivars se'l coneix com un dels millors —si no el millor— dels especialistes de l'obra d'Eiximenis, és de justícia esmentar el caputxí català Jaume Bagunyà i Casanovas, conegut amb el nom religiós de Martí de Barcelona, l'homòleg barceloní d'Ivars pel que fa al coneixement de l'obra eiximeniana. Bagunyà es llicencià en història a la Universitat de Lovaina, i des del 1926 dirigí la revista *Estudis Franciscans*. El 1929 transcriví la *Doctrina compendiosa*, que, de fet, com es demostrà posteriorment, és atribuïda a Francesc Eiximenis, i tot i que el llibre està inspirat en el seu pensament i doctrines, no fou escrit directament per ell (Riera i Sans 1984). Fou beatificat a la catedral de Barcelona el dia 21 de novembre 2015 junt amb altres religiosos. El caputxí tenia bona relació amb el mateix Ivars.<sup>4</sup>

---

4 Testimoni personal de l'investigador Lluís Brines, gran coneixedor de l'obra d'Eiximenis, la tesi del qual fou dirigida per Albert Hauf (2004).

A banda dels estudis que versaven sobre Eiximenis, el jove franciscà, després de fer algunes col·laboracions a Florència i a Roma, publicà altres papers en l'esmentada revista *Archivo Ibero-Americano*, d'estudis històrics sobre l'orde franciscà i les seues missions, en la qual va publicar articles relacionats amb la cultura valenciana i més enllà. Escrigué obres històriques com *Cuándo y en dónde murió el infante Fray Pedro de Aragón* (1916) o *Francesc Ferrer, poeta valencià del segle xv* (1930). En aquesta última, Ivars insistia en la valencianitat d'aquest poeta, a diferència del que pensava el seu editor català, Jaume Auferil, que en obres com *Lo conhort* prologava que Ferrer era oriünd de Barcelona (Auferil 1987). Sembla que el pare Ivars no anava desencaminat, i així ho testimonien les darreres aportacions d'alguns medievalistes de renom (Rodrigo 2019).

Així mateix, una de les obres més conegudes és *Dos creuades valenciano-mallorquines a les costes de Berberia* (1921), que fou premiada als Jocs Florals de València de l'any 1919.

També cal posar en relleu el treball d'exhumació i posterior edició de l'epistolari de María Jesús de Ágreda o María Coronel y Arana, religiosa castellana del segle xvii, de l'orde de la Immaculada Concepció, abadessa del convent d'Ágreda. Fou escriptora mística i consellera de Felip IV d'Espanya, ha estat proclamada venerable per l'Església catòlica romana. Les cartes intercanviades per l'autora i el rei Felip IV foren publicades pel pare Ivars l'any 1917 a Madrid, en *Archivo Ibero-Americano*, amb el nom de «Algunas cartas autógrafas de la venerable madre sor María de Jesús de Ágreda» (cal recordar que Ivars es traslladà de Cocentaina a Madrid l'any 1920, i restà allà fins al final de la seua vida, concretament al col·legi Cardenal Cisneros, i va ser capellà del Sanatori Villa Luz). En aquest recull Ivars afirma:

[...] esta correspondencia ofrece interesantes datos, determinados acontecimientos y procesos ruidosos, sucedidos en tiempo de Felipe IV, y emite juicios sobre el carácter del mismo y de algunos favoritos y cortesanos que tanta parte tomaron en la política española de aquel tiempo» (Ivars 1917: 7).

Quan va decidir tornar a la Marina Alta per a restar amb la seua família a Benissa, després d'una estada a Madrid de quasi vint anys, fou detingut a Dénia. El van reconèixer i el van afusellar a causa de la seua condició de religiós. El seu cadàver aparegué a Gata de Gorgos el 8 de setembre de 1936.

Resulta curiós, si més no, com l'única biografia que hi ha del pare Ivars, escrita per la mateixa persona que va transcriure el diari i en va fer la traducció al castellà, està publicada íntegrament en la llengua de Cervantes, i és l'únic relat editat que versa sobre el franciscà benisser i el seu dietari. D'una banda, s'ha de remarcar positivament que el biògraf Agulló transcriviera el document fil pel randa, cosa que s'ha d'agrair car el text original ja es gairebé il·legible (recordem que el pare Ivars el va escriure amb llapis), i s'haja conservat en un dels arxius franciscans, encara que de manera inèdita. D'altra banda, la informació —escassa— que ha arribat al públic sobre el document ha sigut, en realitat, a través de l'única biografia que s'ha fet sobre el personatge, en què el relat en català d'aquest queda pràcticament invisibilitzat. Ara bé, només els fragments més turbulents del dietari (un parell, solament) són els únics que Benjamín Agulló va transcriure en la biografia del frare benisser.

## 2. El document: 'Diari' (1936)

### 2.1 El manuscrit

Val a dir que quan vam ensopegar amb el diari inèdit no coneixíem la petita biografia del pare Ivars feta pel pare Agulló de la qual hem parlat, però, en cas d'haver-la coneguda, no ens hauria aportat gaire informació sobre la localització del dietari, encara que sí sobre els qui s'encarregaren de custodiar-lo durant un temps. El seu biògraf escriu:

En un DIARIO, escrito a lápiz y en valenciano, que abarca el día 19 de Julio al 2 de Agosto de 1936, nos relata el mismo P. Andrés Ivars sus últimos

días en Madrid. Afortunadamente se conserva este DIARIO, que es la más preciada reliquia del P. Andrés Ivars; y su obra póstuma, íntima y vi-  
vencial. No tenemos noticias de que escribiera otra cosa posteriormente.  
En *Archivo Ibero-Americano* (Enero-Junio 1941) se publicaron algunos  
fragmentos, traducidos al castellano (Agulló 1990: 40).

A hores d'ara, el dietari es conserva al convent dels Àngels, que pertany a l'orde dels franciscans, al barri de Russafa, a València.<sup>5</sup> Probablement fou traslladat des del convent de Sant Esperit, a Gilet, quan es van inventariar alguns documents conservats en convents franciscans de diverses zones (Cullera, Benissa, Cocentaina...), els quals foren catalogats en una mena de «Avance de catálogo» (Agulló 2002). Està íntegrament escrit en valencià, la llengua materna de l'autor, i en la caixa on es conserva hi ha una transcripció fidel del diari feta pel mateix Agulló, i també la traducció al castellà (Zalbidea 2019).

Pel que fa al document d'Ivars, l'elecció pel català és un fet força inusual si tenim en compte la conjuntura històrica en què va ser escrit, així com, evidentment, la manca de precedents memorialístics en valencià pròxims a l'època: les primeres línies estan redactades el 19 de juliol de 1936, data de la sublevació militar franquista contra el govern de la Segona República. A més, fou redactat a Madrid, on residia l'autor des de l'any 1920. El volum té 37 quartilles, que relaten els esgarriuosos esdeveniments succeïts des del mateix 19 de juliol fins a l'1 d'agost de 1936.

Cal advertir que la transcripció d'Agulló està farcida d'errors que dificulten la comprensió d'alguns passatges (elisions, errates...) i, per què no dir-ho, de casos clars de manipulació de d'algunes formes ortogràfiques i morfològiques del text original:

- Text original: «després»; transcripció: «después»
- Text original: «del qual»; transcripció: «del que»
- Text original: «tractar»; transcripció: «tratar»

---

5 *Diari*, 203-B-3.

- Text original: «prompte»; transcripció: «pronte»
- Text original: «crema»; transcripció: «cremà»
- Text original: «afaitar»; transcripció: «afeitar»

Deixem que el lector pugua extraure'n les seues conclusions. No tinc cap mena de dubte que hi podrà ensumar una certa flaire de l'esperit d'un sector pseudocientífic molt conegut en el cap i casal. En aquest sentit, també hem sigut conscients de la manca de preparació lingüística del transcriptor, atesa la quantitat d'anacoluts i ambigüitats en algunes oracions. Un exemple ben il·lustratiu el tenim quan conta una anècdota de les concepcionistes del carrer de Mèxic: «al aplegar allí les aconselle (*sic*) que se vestixquen de seglar, i *ho* conseguixc després de molt de treball». Doncs bé, Agulló transcriu «[...] i *no* conseguixc després de molt de treball», de manera que fa cas omís del pronom neutre, completament necessari en l'oració. Ara bé, com es desprén de l'exemple, podem observar que el mateix Ivars tampoc no tenia massa control de la pronominalització dels complements indirectes («*les* aconselle que [...]»)...

## 2.2 Un relat de barbàrie i caos

La història d'Ivars no és sinó un relat viu i directe dels episodis que s'esdevingueren en l'inici de la Guerra Civil Espanyola, concretament a Madrid, on residia des de feia més d'una quinzena d'anys. Concretament, des de la perspectiva de les comunitats religioses, que van patir una persecució voraç traduïda en la destrucció del patrimoni artístic i documental i en l'assassinat de les persones pertanyents al clero i a les diferents congregacions dependents de l'Església catòlica (Montero 1999).

L'autor narra, amb una profunda tristesa, els esdeveniments que envoltaven la seua vida franciscana. El 20 de juliol d'aqueix any relata, per exemple, la crema del col·legi de Cisneros, que destruï nombrosos arxius seus. A més, durant molts dies, l'autor ens dibuixa un clima d'hostilitat i virulència dels carrers de Madrid, pels quals vagava gent armada que produïa disturbis, així com la gran quantitat de detencions i empresonaments. En cremar-se tot, ell mateix es resguardà on exercia de capellà, al sanatori Villa Luz, i després a casa d'uns amics.

En el primer període, pràcticament no va eixir del sanatori, amb la qual cosa se'gué consagrat als exercicis de pietat i comunicant-se per carta i telèfon.

El conflicte bèl·lic és la constant temàtica en el tom memorialístic de l'autor, llevat dels casos en què conta el seu dia a dia: les misses, els dinars, els períodes de descans, etc. Així, el més colpidor és la narració en primera persona dels episodis de guerra; de fet, el diari posa de manifest com d'afectada quedà la població civil, independentment de la seua ideologia. El pare Ivars, això sí, mostrava la seua tristesa pels companys de gremi caiguts, dels franciscans que havien caigut en les urpes d'una situació tan desgraciada. I no són poques les vegades que maleeix l'actuació del govern i de les milícies socialistes i comunistes. De fet, el mateix dia 23 fa una relació dels franciscans de la comunitat que foren detinguts per una furgoneta de guàrdies d'assalt. A banda de molts eclesiàstics força coneguts arreu de l'estat espanyol, hi havia el mateix Martí de Barcelona, el seu amic caputxí especialista en estudis sobre Eiximenis, que va ser assassinat durant aquesta massacre. Fou precisament l'1 d'agost del 1936, quan decideix, per prudència, la incomunicació quasi total amb l'exterior. El seu dietari fou escrit, per tant, només un mes abans del seu afusellament.

### 2.3 Model lingüístic

Tot i l'aproximació que en podem fer, d'Ivars no es pot extraure un model lingüístic clar perquè, bàsicament, no tenia un control ferm de la llengua escrita. Ara bé, no deixa de ser curiós com el frare benisser seguia, tot i que no de manera primmirada, els preceptes ortogràfics fullanescos, cosa la qual fa encara més interessant la seua obra manuscrita en llengua pròpia. Ja fa alguns anys, el professor Antoni Ferrando va suggerir, en una conversa personal, que el pare Ivars podria ser l'únic deixeble del pare Fullana que va utilitzar en les seues publicacions de recerca l'ortografia del mestre (Zalbidea 2019). En llegir atentament el volum dietarístic, ens adonem que, efectivament, l'escriptura d'Andreu Ivars s'acostava considerablement al paradigma ortogràfic fullanesc. Cal dir, però, que solament amb la biografia de Benjamín Agulló, no hauríem copsat els interessants trets filològics que se'n desprenen, atés que conté nombrosos errors i manipulacions deliberades en la transcripció.

En realitat, el seu model de llengua no era un altre que l'emprat per la majoria d'autors valencians de la dècada dels trenta:<sup>6</sup> particularista valencià, amb la diferència que el franciscà benisser no s'havia empapussat de la consciència lingüística i nacional que tenien autors vinguts dels cercles d'*Acció* o *El Camí* i, sobretot, perquè el model ortogràfic no era el propugnat per Fabra, sinó el que, de manera alternativa, bastí el mateix Fullana. Aquest es resumia, bàsicament, en la reducció de les palatals *tj*, *tg* en *j*, *g*, la representació de la *x* africada sorda per *ch*, el canvi de *j* per *y* en alguns mots (*yo*, *proyecte*) i el reflex de les característiques fonètiques valencianes en l'escriptura, com la caiguda de la *-d-* intervocàlica, la caiguda de la *-s-* en els mots femenins abstractes, la representació fonètica de les oclusives velars sordes (*sort* en lloc de *sord*) o la reducció de certs grups de lletres; fenòmens que, per cert, estan contemplats en l'estàndard oral valencià als diccionaris normatius nostrats de hui dia, com el de l'AVL, i àdhuc moltes vegades recomanats. Després de tot, les diferències respecte al model de llengua dels autors valencians del primer terç del segle xx es reduïen a quatre casos ortogràfics. Com ja vam afirmar, aquests:

[...] ben bé es podien haver evitat amb un mínim de compromís cívic i de contacte amb els escriptors coetanis i la major part del valencianisme de llavors. En qualsevol cas, convé ressaltar la importància que té haver escrit obra memorialística en català per la sola raó d'haver mamat la llengua en la terra on el franciscà fou nat» (Zalbidea 2019)<sup>7</sup>.

Cal dir, així mateix, que la manca de fermesa gramatical de l'autor i les seues inseguretats ortogràfiques fan que caiga en incoherències manifestes (*impresions* al costat d'*impressions*, *pronte* al costat de *prompte*, *ablen* i *ily* indistintament, etc.) i en errades ben evidents que no s'expliquen ni tan sols

---

6 Alguns investigadors, com Ferrando (2006), Bonet (2000) o Saragossà (2016) han estudiat el model del llenguatge dels autors valencianistes dels anys trenta, quaranta i cinquanta a bastament.

7 La fidelitat a l'escriptura de Fullana i el reflex que en fa era, al remat, el resultat de l'admiració que li professava, i solament formaven part de la seua «disciplina monàstica» (Sanchis Guarner 2005; Climent 2018).

des de la perspectiva dialectològica (*cambi, sab, etc.*), pròpies del seu esperit autodidacte.

### 3. A tall de cloenda

En suma, és evident que la indiferència adoptada al llarg de la història envers els documents escrits en català (bé per la conjuntura històrica, bé per actituds diglòssiques que menystenien la nostra llengua no només en els usos cultes, sinó també en els usos privats) és un problema afegit a la dificultat d'exhumar documents en llengua vernacla dels quals tenim poca informació. El cas d'Andreu Ivars, però, és un dels casos pocs comuns del País Valencià, i la seua fidelitat lingüística, si més no en els usos escrits de caire privat, ens ofereix una nova joia per a la història cultural nostrada. El biògraf Agulló, a qui cal reconèixer la tasca benintencionada de transcripció del document —tot i que de manera poc rigorosa—, per alguna raó no va posar a l'abast del públic el relat en valencià d'una de les èpoques més dures de la història contemporània, i la prosa vivencial del frare benisser resta, involuntàriament o voluntària, invisibilitzada en la llengua vernacla.

El valor dels fulls desconeguts del pare Andreu Ivars i Cardona rau en el fet d'haver contribuït a eixamplar la base de dades de la literatura memorialística catalana —i valenciana en particular—, a hores d'ara en notable creixement, així com de fer-nos conèixer dades i fets d'etapes tan transcendents en la nostra història des d'una òptica personal i íntima, fet pel qual hi traspuen sentiments a partir de la plasmació de pensaments de tot tipus: cruents, vius, dinàmics, veraders. Des d'un punt de vista lingüístic, a més, el pare Ivars resulta un dels únics exponents d'un model lingüístic sense gaire precedents, solament l'emprat pel menoret Lluís Fullana i Mira, no exempt de biaixos, correccions amb el pas del temps i emparat sota el paraigua de la manca de fermesa gramatical; un model que no hauríem conegut en cas de no haver recorregut a la font primigènia i que desprén, així mateix, efluvis d'un home mancat de professionalització en la prosa valenciana.

#### 4. Criteris d'edició

En l'edició del dietari hem decidit respectar escrupulosament el text, tot mantenint les característiques morfosintàctiques i lèxiques de l'autor, incloent-hi les errades flagrants i les faltes d'apostrofació i de separació pronominal. Apliquem, així mateix, els criteris següents:

Per tal de facilitar-ne la lectura, hem desenvolupat les abreviatures que podrien causar confusió, hem adaptat el text a les normes d'accentuació actuals i hem regularitzat l'ús de les majúscules i els signes de puntuació.

Hem accentuat les terminacions agudes en *-es*, *-en*, *-e*, d'acord amb la pronúncia del valencià (*francés*, *burgés*, *café*...).

Hem regularitzat l'ús de cometes i cursives en les referències a articles i llibres segons els criteris actuals.

Hem incorporat claudàtors quan hi mancaven grafies o altres elements.

Pel que fa a l'aparat crític, hem realitzat, puntualment, algunes observacions contextuals a peu de pàgina.

#### ANNEX: DIARI

##### **Dia 19. Dumenge:**

Nit, nerviós, dormint a miges: dic missa a les 6 ½ en el Sanatori de Villa Luz: torne a casa i llixo la premsa: i rece: matí, comentant els esdeveniments sense ganes de treballar; vestim de seglar dins casa, i pel matí havem sumit el Santíssim ja que la cosa se fa cada volta més negra; dine sense ganes: vesprada, rece; a les 3 ½ vaig a donar la bendició a les mongetes concepcionistes del carrer de Méjico, i les veig molt tranquil·les, puix ignoren lo que està passant: dec notar que al eixir de casa, en la glorieta de Lope de Hoyos m'han registrat de cap a peus (cacheat) entre tres paisans que no eren ni guardes ni agents de policia; al tornar a casa, per no passar per la Glorieta de López de Hoyos pegue

una bolta pel carrer de Velázquez, i segons van aplegant els redactors anem comentant els successos del dia: el que més coses ha recitat ha segut Lluís Sarasola, que ha presenciat tres o quatre tiroteigs en el carrer d'Alcalà i en la plaça del Callao: els ánimos estan molt deprimits; temps calurós.

### **Dia 20. Dilluns**

Nit, després de sopar, a les 10, pugem al terrat i contemplem horrorisats un gran foc o incendi en direcció a la Telefónica, i preguntant per teléfo a [il·legible] el Gran venim en coneiximent de que era la parròquia de S. Andreu i la Capella del Bisbe —per cert, molt famosa i artística— que li estava al costat; dorc de les 11 fins a les 4 del matí, hora en què me desperta una detonació semblant a una bomba; òbric la finestra i note molt de moviment rodat que feya por: a les 5 ½ tenim la meditació, i després done la sagrada Comunió als dos llecs: després, com [il·legible] que al eixir de casa nos registrarien, hem acordat eixir els dos junts: el pare Alcobendas, que està molt sort, i un servidor, i hem pensat bé, perquè al aplegar a la Glorieta de López de Hoyos ens han eixit dos paisans a registrar, i ens han deixat anar al no trobar armes; dic missa a les 6 ½ en el Sanatori de Villa Luz; durant la missa ha començat a tronar el canó d'artilleria d'una manera espantosa, i en part me entrestia la mortaldat que podia causar tal horrorós foc i en part me alegrava al pensar que podia posar remei a tant mal... Acabada la missa he pres por de tornar a casa, i he desdijunat en el Sanatori, sense gens de gana. Estant allí ha vengut el pare Lleó Ochoa, agustí recolet, de seglar a celebrar, i després s'ha desdejunat; mentrestant continuava el foc de artilleria horrorós, i se desdijuna. Tenim un cambi de impressions, i per fi ell me invita a anar a la seua residència, cosa que rebuje cortesment; per fi s'en va ell soles, i yo després, allà cap a les 10 vaig a animar a les concepcionistes del carrer de Méjico; al aplegar allí les aconselle que se vestixquen de seglar, i ho conseguixc després de molt de treball.

### **Dia tràgic: notícia cruel**

Estant allí intente comunicar al Colege de Cisneros, i no ho conseguixc; tampoc a Sant Antoni, ni a San Fermín. Per fi una mongeta conseguix comuni-

car ab el Hospital Catòlic i el porter contesta que totes les monges estaven fora, i que el Colege de Cisneros estava cremant desde les 9. ¡¡Que dolor!! ¡¡Pobres llibres meus, biblioteca del Colege, archiu de la Vicaria, col·leccions completes de *Archivo Ibero-Americano*!! Total, tot perdut, inclús les 40 carpetes de documentació copiada y apuntaments, suor de 26 anys d'escorcollament d'archius: quina trista més gran: la major desconsolació ha segut saber que havien agarrat a dos presos, entre guàrdies de asalt i milícies socialistes, i s'els havien dut a la presó, o aon fora. ¡¡Pobrets!! Què serà d'ells? Déu que'ls assistisca. Després venen els apuros al tractar d'eixir d'allí, puix el carrer de México estava ple de gent comunista i cridaven furiosos contra tot lo sagrat; per fi a la una de la vesprada, sense dinar, ixc de allí i pegue una bolta per un atre carrer que no me coneixien, i endrece el[s] passos cap al Sanatori de Villa Luz, i tinc sort, perquè en aquells moments no disparaven: al aplegar, en lloc de dinar prenc una taça de tila, puix no tenia gens de gana, i sí molta amargor de boca. Consequix[c] comunicar ab fr. Manuel, porter de S. Francés el Gra[n], i me confirma lo del incendi de Cisneros i detenció dels pares Jerònim Sanç i Lluís R. Crespo, procurador i president del Colege, respectivament, sense saber què havia segut dels altres. Me aconsellen que descanse i tracte conseguir la pau però inútilment, puix els nervis estaven molt excitats; passe la vesprada aborrit pegant boltes a la tràgica idea del incendi de Cisneros i de la pèrdua de tot: hem sabut que han segut fets prisoners els pares agostins recolets i la seua residència assaltada i presa pels comunistes o socialistes.<sup>8</sup> Torne a interesarme per dos voltes de la sort correguda als de Cisneros, però fr. Manuel no ha sabut dirme res: al tiroteig de part dels socialistes i comunistes armats continua durant la vesprada: m'he asomat dos voltes a la finestra pera vore com cremava el Colege de Cisneros. "Pobres llibres"; a les 7 ½ ¡¡Que horror!! Estaven cremant la cúpula esbelta de l'Iglésia del Pilar, el convent dels pares camilos i atres edificis religiosos; pel matí havien cremat la parròquia de Covadonga, i s'espera que cremen totes les parròquies i convents: [il·legible] que barbarisme i salvagisme; ¡¡Oh, Déu, salveu a la España Católica!! Temps calurós.

---

8 Es tracta de l'assalt al Reial Monestir de l'Encarnació de Madrid.

## Dia 21 de juliol. Dimats.

Nit, regular, puix els tiroteigs han segut menys que atres nits; dic missa a les 6 ½ en el Sanatori de Villa Luz, aon me quede; després del desdijuni tinc un cambi d'impressions ab la mare superiora primitiva, que se porta molt bé; telefonege a S. Francés el Gran dient que m'esperen per a dinar; vaig a peu a San Fermín, i d'ací allà me registren tres voltes; pels carrers, deserts de gent decent, sols se veuen revolucionaris ab pistoles de diversos calibres i fusils i autos grans i chiquets, dels quals per darrere, davant i costats asomen les boques de pistoles i fusils; vaig a S. Fermín, i trobe allí solsment el porter, sr. Martí, i al sacristà, fr. Pasqual, i als pares Rogeri Conde i Lluís Carrió, preparats per a anar-sen, puix no guisen allí. Fr. Pasqual m'acompanya al pis aon viuen els pares Ansotegui, resident de S. Fermín, i el pare Manuel Marcos, i tinc un cambi d'impressions ab ells: els dos estan molt acorbadats [sic] fins al extrem de que no volen que vagen a visitar-los els demás pares i llecs, per no cridar l'atenció dels porters socialistes que vivuen [sic] per les cases del entorn. Quede de acord ab el pare Ansotegui en aplicar l'intenció per ell; vaig a S. Francés el Gran a dinar, i me resebixen amablement; estan prou animats, puix les parets exteriors de l'iglésia i de la casa-convent de la qual ocupen els pissos 1r y 3r han posat un[s] grans cartells que diuen: "Este edificio no es de ninguna entidad religiosa; es propiedad de la República", com si vullguera dir que'ls demás edificis d'entitats religioses poden ser cremats com de fet ho estan fent: al passar per carrer de Toledo, a les 12 ½ estava arrematant-se de cremar la catedral (Iglésia de S. Isidro). Un poc més avant, passada la plaça de la Cebada, apareixia cremada l'Iglésia de les Concepcionistes Franciscanes, dita de *La llatina*; un poc més avant, passada la plaça de la Cebada, apareixia cremada la parròquia de S. Andreu, i al parlar hui de matí ab fr. Ciprià Barreira, apoderat de doña Visitación Castiella, en las Descalces Reals, m'ha dit que en la pensió aon dorm ara viu un pare escolapio del Calasancio, del carrer de Torrijos, que diu que han cremat el gran Colege Calasancio; la planchadora, Pilar, me diu al eixir que han cremat també, en el carrer d'Atocha, la parròquia de San Sebastián i la de San Martín. Entropece ab el capellà major de les Descalces i me diu que està esperant que li toque el turno promte al històric edifici i iglésia de les

Descalces Reals,<sup>9</sup> i igual presentiment tenia la M. R. P. Anunciació Abadesa, a la qual he saludat moments abans vestida de seglar, al eixir del convent ab atres monges. En S. Francés el Gran i en S. Fermín me digueren que han cremat també l'iglésia dels pares de S. Antoni, respectant el convent, segurament pera poder viure els comunistes en ell, com han fet en el grandió edifici del Seminari Conciliar, del qual prengueren possessió anit els comunistes, i hui estaven al anar yo asomats en les finestres fumant. Total, tot ruina, dessolació, salvagisme i barbàrie. Dine en S. Francés i els pares d'allí han tengut paraules de consolació al saber la mala sort que ha tengut el Colege de Cisneros; me gite a pendre siesta, però no puc dormir; després salude a fr. Salvador Alemany, i me diu que han sabut que han cremat el gran Colege de Escolapis de S. Fernando, en el carrer d'Embaixadors, i que se diu que havien mort dins alguns religiosos: no sé lo que hi haurà de veritat: després rece el ofici diví, puix me he quedat sense breviari propi. Per fi me despedixc i vaig a peu fins a la Porta del Sol; m'ha entristit al vore l'alegria que mostrava la gent al mirar la crema i destrucció de les parròquies de S. Andreu y de S. Isidro. M'han registrat (cacheat) dos voltes: uno en el carrer de Postas per pistolers, i atra dins del metro, entre les estacions del Tribunal y Bilbao; en la Porta del Sol, tan concurrida i animada d'ordinari, hui tot eren pistolers i milícies socialistes ab armes llargues, i estava deserta de gent de bé. Entre atres notes pintoresques dec consignar que en la desembocadura del carrer del Arenal en la Porta del Sol hi anava una quadrilla de chics pistolers, i en mig, una chica vestida d'home ab grans melenes, cara groga, ulls espantats, amenaçant ab una gran pistola a dreita i a esquerra: pareixia una fúria del infern; i en el carrer Major, prop de la desembocadura del de Postas, he vist una atra quadrilla de chics ab pistoles, i obrint el pas, una chica ab una carabina, en actitud d'apuntar i disparar. Vaig a San Fermín i després de tocar tres o quatre voltes no m'obrin; d'allí passe a les mongetes eucarístiques i m'in-

---

9 De fet, un obús de les tropes franquistes impactà en l'escala principal de l'edifici, amb la qual cosa hagué de restaurar-se posteriorment. Benaauradament, moltes de les monges que hi residien van abandonar el convent abans que esclatara la guerra, i les peces artístiques que hi havia van ser recuperades gràcies al trasllat i inventari que en va fer la Junta Delegada del Tesoro.

forme del preu de les hòsties grans i chicotetes; torne a peu, i ab dolor i pena trobe tots els carrers deserts; els únics que transiten són pistolers, fusilers, autos de totes les classes, grans i chics, asomant els canons d'armes llargues o els braços de chiques i chics ab pistoles en les mans. Les poques persones parades en els portals de les cases saluden en el puny esquerre alçat, el pas dels elements populars armats en eixa forma. Al passar per davant de l'ABC veig i confirme una gran i enorme sabuda hui, és a dir, de que'l govern s'havia encautat dels periòdics *El Debate* i *ABC*, puix en el portal d'este últim hi havia un grapat de socialistes o comunistes com si foren senyors de l'edifici.<sup>10</sup> ¡¡Oh, tempora, oh mores!! Com siga que per raó del incendi m'he quedat sense aparellaments pera afaitarme, entre en una barberia del carrer de Serrano i me tallen els cabells i m'afaiten per 1 pesseta; al aplegar a casa (Villa Luz) les bones mongetes me servixen un bon refresc de llima; al pendrelo me venen al cap els pobres prisoners del Colege de Cisneros, dels quals no sabem encara res. Els comunistes que ahir prengueren possessió de la Casa dels Agostins Recolets hui han tret una bandera roja com a senyal de domini. Gaste el demés temps telefonejant a vàries parts i fent visites al sanctíssim sacrament; temps molt calorós; a última hora confesse a tres senyorettes que han de comulgar demà.

### **Dia 22 de juliol, dimecres:**

Nit regular, a excepció d'un desvellament allà cap a les 12 ½, degut a un fort tiroteig i moviment d'autos prop de ací, que ha durat uns deu minuts; no hem pogut saber de què se tractava; dic missa 6 ½; després del desdijuni vaig al Sanatori dels Àngels a informarme de la superiora de lo ocurrit al pare Jerònim Sanç el dia de la crema del Colege de Cisneros; m'ha dit que el pare Jerònim, acabada la missa, per por del bombardeig o foc del quartell de la montanya, no ixqué immediatament, sinó que se quedà allí, i mentres tant reçaren algunes

---

10 La incautació de tallers i periòdics portava acompanyat el canvi de capçalera d'alguns diaris, com eren *Informaciones*, *El Debate*, *Ya* i *El Siglo Futuro*, que passaren a ser propietat de l'Estat. De fet, l'ABC fou un dels únics a conservar el nom, tot i que la línia editorial se situà al costat dels ideals de la Unió Republicana.

estacions i feren atres precés pel bon succés de les armes, i que allà cap a les 10 menys quart , en què cessà el bombardeig, ixqué cap al Colege de Cisneros, tirant per dalt, però notaren que uns guardes que estaven en la caseta del canal, immediata al Sanatori, vigilant, soltaren una carcallada, que interpretaren molt mal, i després d'eixir ell, notaren ja la columna de fum que eixia del Colege i no han tornat a saber res més, creent molt probable que, donat que'ls de la susdita caseta sabien que el pare Jerònim perteneixia al Colege, i donat que són de arrelades idees socialistes o comunistes, li tiraren mà i l'aprisionaren. La mare superiora estava molt pesarosa de l'ocurrir; m'ha dit, además, que un amiguet del acòlit d'elles, el qual amiguet vivia prop del Colege, va vore com eren conduïts un grupet de quatre o cinc religiosos ans de pegar foc al Colege: he passat un gran apuro per a eixir del Sanatori després d'haver pres una bona gaseosa, puix al entrar m'ha vist un guarda socialiste de la caseta immediata i tenia por que me seguira al eixir; he aprofitat un moment en què estava retirat el guarda, i pel camí de dalt he hanat a Serrano a pujar en el tranvia número 3 fins a la Porta del Sol. Al abaixar per Serrano he mirat al caríssim Colege de Cisneros, i he vist que les finestres de dalt i baix estaven totes ennegrides i cremades el marc i portes. ¡¡Que dolor he sentit!! He confirmat, además, una notícia donada per la superiora, és a dir, que esta nit passada les turbes assaltaren el Palau de Luca de Tena,<sup>11</sup> que està de front d'elles, i que continuaven el saqueig. Efectivament, en el carrer de Serrano, davant les portes del palau, a les 11 ½ , hi havia una quadrilla d'hòmens dedicats a robar: lo mateix han fet en un palau del carrer del Pinar, i en atres. Al aplegar a la Porta del Sol veig que les turbes havien tirat al carrer i a la plaça la documentació del Centro Republicano Radical, i li havien pegat foc. Vaig a peu a San Francés el Gran i trobe pels carrers el mateix aspecte de terror que ahir: ausència de gent de pau i decent, i molts chics i hòmens d'aspecte criminal, a parelles, a quadrilles

---

11 L'assalt és simptomàtic si tenim en compte la bona relació que hi havia entre els Luca de Tena i alguns membres del bàndol sublevat, com el diputat José Calvo Sotelo. De fet, el dia que aquest fou executat a sa casa per milícies socialistes, la matinada del 13 de juliol, estava convidat a un sopar aquella mateixa nit, al qual, finalment, no acudí.

o a soles armats de caravines, i pistoles de moltes classes i tamanys en actituds amenaçadores. Semblantment, els autos grans i chics —únics que circulaven— asomant per davant, darrere i els costats, canons de caravines o braços de chics i chiques empunyant pistoles; els de San Francés el Gran han començat a tindre por i a vestir-se de seglar per dins casa. Una gran notícia m’ha dit el pare Florencio, de la província de Granada, o siga, que ha dit dir a un dels acolitets que els prisoners religiosos trets a força dels convents són portats al Campo del Moro i matats,<sup>12</sup> i això ho havia dit el acòlit a gent comunista o socialista. Després de dinar me gite un ratet i rece, i a les 3 ½ assistixc al reço del cor, après prenem café, i al abaixar a la celda rectoral tenim el gust d’escoltar una ràdio emisora de Zaragoza, de les dretes, donant notícies molt confortadores del general Mola, de les divisions 5a, 6a, 7a i octava, les guarnicions de les quals obeïxen als militars espanyols,<sup>13</sup> i lo mateix de la part del sur d’Espanya, aon Queipo de Llano és senyor de Sevilla i demés ciutats de Andalúcia, i està requisant autos i camions pera enviar més forces a la columna que està camí de Madrid, en Àfrica. Canàries i Balears també dominen les forces militars, i dos petroleros rusos, que bombardejaven Ceuta: un fon afonat per aeroplans militars, i l’atre es retirà ab averies a Tanger, segons transmissió de la Ràdio de Portugal; insistentment tractava de mentirosa a la Ràdio de Madrid; hem gojat un bon ratet; torne a casa a les 6. La primera cosa ha segut animar a estes bones mongetes ab semblants notícies; ha vengut a visitar-me la muller de Bernardo, preguntant-me pel *paradero* del pare Jerònim Sanç, i no he eixit a vorela per no saber qui era: el pare Manuel Marcos m’ha encarregat per telèfono que aplique unes gregorianes a la seua intenció; temps calurós.

---

12 Aquest jardí històric va patir uns danys considerables durant el transcurs de la guerra, atesa la proximitat amb el front madrileny, on hi ha la Ciutat Universitària, en la qual les milícies republicanes tractaven d’impedir l’entrada dels sublevats. Posteriorment, el jardí fou restaurat.

13 L’objectiu del general Mola (Cuba, 1887– Madrid, 1937) aquells dies era que les forces sublevades de les diferents divisions orgàniques havien d’arribar a Madrid.

## 23 de juliol, dijous

Nit tranquil·la relativament, puix els tirs han segut pocs i llunyans; dic missa a les 6 ½, i ans i després passe llarcs espais en la devota capelleta; poc després de desdejunar ha aplegat el pare Guàrdia, dels pares capuchins, a celebrar: no obstant que el coneixien, li han ficat dificultats en la porteria, puix li han dit que *entran y salen demasiados padres*; s'ha donat la fatalitat de no quedar formes grans, i com no volen que yo ixca, hem resolt la dificultat demanant per telèfono a les concepcionistes del carrer de México que vinga una hermana disfrassada i porte dos formes, i demane visitar a la mare superiora. Al cap de poc ve sor Agustina ab un bolso de compra i porta les dos formes demanades; li ajude missa al pare Guàrdia, que ahir no la va poder dir per no tindre com dirla, puix el govern se ha incautat del Gran Convent d'ells tancant l'iglésia; aprisionaren a dos pares i a dos llecs. Durant el desdijuni tenim un cambi d'impressions: ell està pessimiste del tot; ha referit vàries arbitrietats comeses, entre elles de la incautació del Palau de Medinaceli en la plaça de Colom, que com és sabut atesora pintures i una biblioteca de gran valor. Com les concepcionistes del carrer de México no tenen capella ni missa per estar detengut —no sabem aon— el pare Alcobendas, que tenia aquella capellania, es comprometix ell a servir-la durant estos dies, i ho accepten; després faig una llista de lo que necessite —camisa, mocadoret, calcetins, perborato sódico i espartenyas— i una chica de confiança de estes mongetes ho compra tot d'una volta, constant 22 pessetes, 65 cèntims; passe tot el matí en la capella plorant als llibres meus i els del colege, coleccions d'*Archivo*, Archiu de la Vicaria General, etc. Me servixen un dinar delicat i digerible; estant de sobretaula ve la mare superiora i me dona una notícia alarmant per a elles, puix han sabut que'l govern s'ha incautat del Sanatori del Rosario, de les monges de Santa'Ana (carrer Príncipe de Vergara), un dels més antics e importants de Madrid, per a gent rica, i elles han tengut que buscar refugi en una pensió; ¡¡Que injustícies, Déu meu!! Tant eixa com les atres incautacions són contràries a la Constitució. Prenc una poca de sesta; vesprada, passege pel corredor del pis reçant l'ofici dels llecs, puix no tinc breviar; el doctor del Sanatori, Adolf, dona una bona notícia a la sra. directora, és a dir, que se ha comprés ab deu llits per a malalts o ferits del govern,

que pagarà un cert banc, puix aixina a part de donarli vida al Sanatori en esta temporada d'estiu, morta de si, elles, les religioses, com a enfermeres laiques — vestixen de seglar— se creuen més segures; he donat orde a les concepcionistes del carrer de Méjico, que compren 16 formes grans i 200 chicotetes per a este Sanatori; de pas, sor Mercedes m'ha comunicat l'alarmant notícia de que ha segut detenguda sor Concepció, puix al eixir de casa, en el mateix carrer, han tirat mà d'ella les milícies, i se l'han portada detinguda, i no ha comparegut més; me condolc per eixa tribulació i prometixc demanar a Déu que la lliure; a poca nit ve Bernardo, el comprador del menjar ordinari del Colege de Cisneros a parlar en mi, però li diuen que no estic; segons digué venia a notificarme que havia pogut salvar algunes coses de valor en el saqueig del Colege, i volia depositarles en lloc segur, puix a ell el comprometien; además, ha referit que un nebot seu va vore detindre a un religiós que va anar més tart; segurament seria el pare Jerònim Sanç, que va eixir del Sanatori dels Àngels a les 9 <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, item, ha referit que ahir va anar a S. Francés el Gran i no el varen deixar entrar, i va vore una camioneta de guardes de asalt que havia anat a apresonar els religiosos de la comunitat. S'han agarrat a tots els de la comunitat que estaven estos dies passats; són els següents:

P. Alfons Pont, discret, província de Catalunya

P. Josep Álvarez, discret i procurador de la província de Santiago

P. Carmelo, de la província de Andalucía

P. Juan Batiste Gomis, província de Valencia

P. Florenci Nandares, província de Granada

P. N. Rial, de la província de Santiago organiste

Fr. Gonzalo Costa, sacristà, província de Cartagena

Fr. Manuel Rodríguez (?), porter de la província de Santiago

Fr. Salvador Alemany, cuiner de la província de Valencia

Fr. Juan Garcia, sacristà de la Capella de la Tercera Orde, de la província de Santiago

¿Què serà d'ells? Continuen rumors segons els quals els religiosos aprisionats són morts; després de sopar escolte la ràdio del govern i tot ho pinta de color de rosa, i que ixen a triunfo per hora, atacant als facciosos fascistas

de cruels, que al ser batuts en Guadalajara han escapat cometent tota classe de represàlies; temps molt calurós.

### **Dia 24 de juliol, divendres**

Nit, tinc que alçar-me pronte per raó de descomposició del ventre, causada, sens dupte, pel calor; dorc bé, però a mijja nit s'ha sentit al paréixer foc de canyó, però molt llunt; dic missa a les 6 ½ ; després del desdijuni pregunte per telèfono a les concepcionistes de Méjico i me contesta Mercedes que sor Concepció ha aparegut, i està salva en casa determinada, cosa de què m'he alegrat molt. La ràdio del govern dona notícies de haver dominat ja en S. Sebastià i de que tenen moltes víctimes,<sup>14</sup> especialment una d'importància; en cambi les emissions d'anit passada se concretaven a demanar auxili al poble, i cridar a files els de la quota. Passejant pel corredor rece l'ofici dels llecs; per fi ve l'Agustina i porta 6 formes grans i 10 chicotetes de les delles, puix no ne venen ara; m'entreguen 10 pessetes de dos estipendis de misses celebrades; comunike per telèfono ab el pare Manuel Marcos i li done notícia del aprisionament dels de S. Francés el Gran, cosa que ignorava; dine com a un príncep, i me venen a la memòria els pobres companys de Cisneros y S. Francés el Gran reclusos en pressons, o morts, qui sab; me desperten de la sesta per a donar l'extrema-unció a un gitano malalt, que l'ha rebuda en tot son coneiximent; llix dos capítols del llibre I dels reys a les mongetes que estaven treballant o cosint; per telèfono acuse rebuda a les mongetes concepcionistes de les hòsties i de les 10 pessetes; don Ciprià Barreira me notifica que una neboda del pare Lluís Rod. Crespo ha sabut que està en la Cárcel Modelo bé, i li porta el menjar, i està junt ab un fill del estamper Jusep Alsina; ja tenim, puix, una notícia d'un de Cisneros; el pare Juan de Capistrano, de S. Fermín, diu que està en una seua germana i que fins ara dia missa en unes mongetes de enfront, les quals per por no volen que continue; li done notícia de lo de S. Francés el Gran , que ignorava; me rente els peus; faig oració; temps calurós.

---

14 Ja el dia anterior, la ciutat de Sant Sebastià ja fou controlada de nou per les tropes fidels a la República, després que els sublevats ocuparen els edificis més importants de la urbs.

## 25 de juliol, dissabte

Nit, no tranquil·la del tot, puix allà cap a les 12 s'ha oït un fort tiroteig prop d'ací, i el tocar d'una buccina, acudint al instant gent i autos; no he sabut de què se tractava; també m'ha dit la superiora que les milícies armades, al·legant com a pretexte l'haver havist llum a deshora en una habitació —velaven a un defunt mort ahir— dispararen un tir contra la fachada i tocaren tres voltes dient “Este edificio es del pueblo”, però no els fon obert, i ademés els fon dit que'l Sanatori Villa Luz és del doctor Tapia, i s'ha ofert a hospitalisar 10 ferits, i com açò fon raonable als dos guardes del govern, les milícies no insistiren. Dic missa a les 6 ½, assistint molta gent del Sanatori, ja que hui és Sant Jaume i se diran poques misses per raó d'haver cremat la major part d'iglésies; matí, m'afaite, patint, ab una mala navaixa usada de este sanatori, prestada per sor Mónica; a les 10 faig l'exposició menor, reçant una estació al Santíssim, i referint el cult al altíssim per a que les armes catòliques triunfen dels enemics de la Iglésia, posant per interessos a Sant Jaume, patró d'Espanya. A les 12 reserve; parle per telèfono ab sor Mercedes, de les concepcionistes, i me diu que encara no han vist a sor Concepció, i me dona una mala notícia, és a dir, que esperen fundadament que no tardarà el govern en llevarlos l'edifici. M'ha dit la mare superiora que el convent dels capuchins ha segut destinat a asilo; me presenten un bon dinar; sesta bé; vesprada rece el el ofici dels llecs, de *Padrenuestros*; a les 4 se fa atra volta l'exposició menor fins a les 7; estic tot el temps a la capella a excepció d'un ratet que he eixit a pendre un refresc de llima. El dia ha segut tranquil; dos aeroplans han volat durant el dia sobre Madrid; per a no deprimir els ànimos s'ha acordat no escoltar o enchufar la ràdio de Madrid, del Ministeri de Governació, que no més referix apreciacions favorables al govern. Per haver escoltat a nit, a les 11, un discurs de Indalecio Prieto, radiat, la mare superiora ha passat el dia ab postració d'ànimo, puix el discurs era de fons violents contra l'iglésia, prometent la radical disolució de les órden religioses, i acabant repetint per tres voltes enèrgicament: “No habrá religión en Espanya”. Parle per telèfono ab el pare Manuel Marcos i li notifique que el pare Lluís Crespo està en la Cárcel Modelo, i parle també ab sor Mercedes de les concepcionistes, aconsellant-la que comproven si sor Concepció està en la casa que sospechen; temps calurós.

## **Dia 26 de juliol, diumenge**

Nit tranquil·la i bé; dic missa a les 6 ½ segons costum: matí. A les 9 ½ faig l'exposició menor i me estic en la Capella fins a les 12, hora en què se reserva; dinar bo i ben presentat; sesta, bé; vesprada, rece l'ofici dels *Padrenuestros*; a les 5 faig l'exposició mayor del santíssim i estic en la capella fins a la reserva, que és a les 7 ½, ; després telefonege al sr. Ciprià Barreira pera que diga a la neboda del pare Lluís Crespo, que li porta el menjar a la Modelo, que li pregunte si sap aon estan els altres de Cisneros; ha promés fer-ho; telefonege també a les concepcionistes de Méjico i se posa al aparato la madre Jesús, la qual me diu que per fi han visitat a Sor Concepció després de quatre dies d'incomunicació, i que està bé i segura en casa de tota confiança, a la qual fou portada pels mateixos que la raptaren; no m'ha dit res si fou maltractada; s'ha interesat pel pare Jerònim Sanç, i yo l'he dit que degué ser l'últim que fon pres allà cap a les 10; que el pare Lluís Crespo, per mig d'una neboda, hem sabut que està en la *Modelo*, i que lo mateix podrien fer per mig dels nebots o nebodes del pare Jerònim Sanç si poden saber aon viuen; ha respost que demà ho averiguarà per mig de la mare Socorro. No hem tengut notícia de cap de mena referent als successos de les armes entre el govern i els militars; el sr. Barreira m'ha dit que la pau ciutadana encara no ha recobrat son aspecte normal; temps calurós.

## **27 de juliol, dilluns**

Nit bé, tranquil·la, però mant a mars; dic missa a les 6 ½ en este sanatori; matí, passege pel corredor i faig visites llargues al santíssim sacrament; vulle parlar per telèfono ab les monges de la divina pastora i en lloc de la portera me contesta un home, dient que la portera no està allí; ítem, parle per telèfono ab les concepcionistes del carrer de Méjico i sor Mercedes contesta de que estan bé; me asome per la finestra de l'oratori i veig que el palau "La Trinidad" del Marqués de Larios està ocupat pels comunistes, desplegats en els bancons del torreó dos draps de tela roja i un negre al costat; ítem, en la fachada de l'iglesia dels pares agostins recolets, carrer del Príncipe de Vergara, al costat de la campana, en la espadanya, hi ha desplegat atre drap roig ab lletres inicials negres que diu U.H.P. [Unión Hispana Proletaria]; pel matí se venien els periòdics

no contrastant ser hui dilluns; he fet una nova demanda d'utensilis que necessite, *verbi gratia* sabó pera afaitarme, una navaixa per a lo mateix, un parell de camisetes interiors i un parell de calçons, puix en l'incendi del Colege de Cisneros tot ho vaig perdre: la senyora encarregada de comprar estes coses venia de l'estació d'Atocha tota espantada: havia anat en companyia d'una amiga per a saber si havia mijos de comunicar en Sevilla, aon tenia un fill, ja que el govern espanyol diu que dormia a Sevilla, però damunt de no haver conseguit res, les han registrades (cacheades) brutalment una comunista, prenent-les les medalles i objectes de devoció; dine, més ordinàriament que atres dies; estant en la sesta m'ha despertat la mare superiora per a acudir al telèfono, i el sr. Ciprià Barreira me diu que el pare Lluís Crespo ha escrit als cosins, i entre atres coses diu que els atres set redactors i llocs de Cisneros tots estan bons en la pressó *Modelo*, aon està ell; després de la sesta parle per telèfono ab les concepcionistes del carrer de Méjico i faig que es pose al aparato la mare Jesús i li notifique que el pare Jerònim Sanç, confessor de la comunitat, es troba en la Modelo, i en lo que puc la anime a patir per Déu; lo restant de la vesprada reçant l'ofici del *Padrenuestros*, passejant pel corredor i fent visites llargues al santíssim sacrament; a última hora sor Maria Excelsa, després d'haver assistit a dos socialistes ferits, puja ab notícies favorables a les armes de les dretes; per lo vist els militars dominen la cresta del Guadarrama,<sup>15</sup> i deixaran pujar les milícies armades de Madrid, i quan estigueren prop les encengueren, deixant-les morts o ferits; temps calorós.

## 28 de juliol, dimats

Nit, apenes gitat, oïxc aplegar a la porta del Sanatori un camió o camioneta, i els conductors demanaren una camilla segurament per ferits que portaven; nit, bé: dic missa a les 6 ½; matí, rece l'ofici i passege pel corredor;

---

15 Es tracta de l'episodi conegut com a Batalla de Guadarrama, en què s'enfrontaren les columnes sublevades enviades pel general Mola des del nord, que pretenien travessar les muntanyes i arribar a Madrid. Les tropes del bàndol republicà acabaren, al remat, dominant la situació gràcies a les tropes que isqueren de la capital per a impedir l'entrada dels sublevats.

sor Maria excelsa, enfermera, ha pujat donant bones impressions del conflicte d'ahir de vesprada, referit pels mateixos ferits; coronaren el Guardarrama forces de militars i paisans de les dretes i deixaren pujar tranquilament a la columna de Madrid, i quan la tingueren prop començaren a descàrregues i a bombes destroçant-la; alguns dels ferits ho estaven únicament del terror o passió; u d'ells era un jagant els braços i cos del qual estava ple de *tatuajes*, dones i signes especials; eixe i un atre han mort esta nit passada, quedant atres dos ferits en la clínica; telefonege al pare Manuel Marcos dient-li que tant el pare Lluís Crespo com els altres 7 de Cisneros, estant en la Cárcel Modelo, al preguntar-li per San Fermín, me diu que està convertit en *cuartelillo*; telefonege a les concepcionistes del carrer de Méjico i se posa al aparato la M. Jesús, i me diu que no tenen novedad, i que sor Concepció està allí i anirà a quedar-se aon està la mare Socorro; poc abans de les 12 ve la senyora de la pensió encarregada de comprar-me la tela de calçonillos, brocha i sabó d'afeitar i camiseta interior, i ens porta molt bones notícies; és a dir, que una columna de legionaris d'Àfrica, d'uns 30.000 soldats, ha aplegat ja a Alcàçar de S. Juan, i que allí ha tengut un encontre en atra columna que venia de Valencia en favor del govern, desfent-la; la notícia, segons ells, procedia de la mateixa Direcció de Seguridad, i si és veritat, pot decidir la sort de les armes en favor de les dretes. ¡¡Déu [h] o faça!! Dine esplèndidament, menys la fruta i la ternera i peix, puix no apleguen trens a Madrid degut a que els militars intercepten les vies que afluixen a Madrid; al anar el *botones* d'esta clínica a comprar hòsties a les eucarístiques, Blanca de Navarra, 9, ha trobat que les milícies socialistes han pres possessió de l'edifici; esta vesprada, allà cap a les 6 s'ha oït un tiroteig cap al carrer de Torrijos, desconeixent la causa d'ell. Han aplegat a Madrid 7 novícies de les terciàries capuchines del pare Lluís de Masa[ma]grell, puix s'han incautat del edifici expulsant a les pobretes monges, i les novícies han segut enviades a ses cases; temps calurós.

## 29 de juliol, dimecres

Nit bé i tranquil·la per a mi, encara que les sors m'han dit que han oït alguns tirs; dic missa a les 6 ½, matí, m'afaito en la mala navaixa prestada,

que me fa vore les estrelles; passe lo restant del matí en llargues visites al santíssim sacrament. Les novícies de estes mongetes aplegades de Valencia diuen que en la capital i pobles del reine hi han hagut molts incendis de convents e iglésies, i els que han escapat s'han incautat d'ells; este matí han ficat dos grans banderes de la Creu Roja en esta clínica, i han pres nota del nom de les religioses —que ara vestixen d'enfermeres— per a demanar el *brazalete* de la Creu Roja per a elles, i de esta manera estaran més segures. Me servixen un bon dinar; sesta, bé; rece l'ofici dels *Padrenuestros*; visita al santíssim; estant de conversació en les sors, la m. Vicària, Camila, me puja una carteta del pare Lluís Crespo, escrita en la Cárcel Modelo a 24 d'este mes, endreçada a mi, i que segurament estaria detenguda en esta porteria; és lacònica, escrita a llapis; demana 50,00 ptes. per a cadascun dels detenguts: me done les senyes; comença així: *Benedictus Deus!!* Me diu en *post data*: “Llegó d. Gonzalo el de S. Francisco el Grande”. M'ha omplit de tristea, i encara que ell me felicita, yo le tinc enveja; la m. Superiora, Primitiva, com és tan bona i se porta tan rebé en mi m'ha donat sobres i paper per a escriure, i m'ha deixat un bon relonge de bujaca per a estos dies, puix el meu es va cremar en l'incendi del colege del dia 21 de este mes. Se sap que el govern va incautant-se dels aparatos de ràdio de gran potència, de particulars, que alcancen les *ondes* de Tetuan, Sevilla, Zaragoza, etc., per mig de les quals els enemics del govern i militars sublevats desmentixen les notícies de la Ràdio de Madrid i ne donen atres favorables a ells. Temps primaveral.

### 30 de juliol, dijous

Nit prou tranquila, llevat de una forta detonació, i de l'aplegada d'un[s] ferits a la porta de la clínica, i de l'exclamació: *los milicianos*. Dic missa a les 6 ½; després del desdijuni la sra. directora ve a comunicar-me una bona notícia: el ferit aplegat a nit, que és un ex-legionari o del Tercio, valent, que caigué d'una balada en el front, diu que la columna dels militars que opera en el Guadarrama contra el govern ha avançat 15 kilòmetros en dos dies, favorida per la aviació dels militars, mentres que la aviació del govern aparegué a poca nit, quan ja no era necessària; diu que les tropes del govern estan molt desmoralisa-

des per raó del infinit número de chiques i dones comunistes que acompanyen als combatents, que contribuïxen als vicis dels soldats, o segons dia el ferit, que hi havia molta *caca*. Escric al pare Lluís Rod. Crespo i li envie 2 sagells de 0,30 i atres 2 de 0,15, i li prometixc el socorro per mig del pare Manuel Marcos i Ciprià Barreira, és a dir, 50 ptes. a cadascú; de front a nosatros, en una escola normal, s'ha instalat un hospital de sanc, i apareixen dos milicians armats per la porta trasera; al parlar ab el pare Manuel Marcos, este ha penjat l'aparato i sembla que està espaventat; per lo vist influïx sobre ell els escorcollaments del govern en els domicilis de les dretes i apresonament de policies i persones significades, alguns dels quals són morts; per eixemple, hui s'ha dit que han mort al conde de Vallellano, a Honori Maura i als germans Miralles a Madrid, i al diputat de la CEDA Madariaga a Toledo; sor Mónica m'ha procurat, per mig del barber de la clínica, una navaixa d'afeitar que ha costat 10 ptes. i un suavizador o passador, 4 id. La senyora que compra la roba ha donat molt bones notícies dels esdeveniments polítics, entre altres, de que el govern està en Valencia pera poder escapar viu en cas de perdre; que la Guàrdia Civil està preparant el colp pera passarse a les tropes dels militars sublevats, i de que el general Cabanellas ha parlat per la ràdio prometent entrar pronte dins Madrid sense disparar un tir; que un barco de l'esquadra s'ha posat de part de les dretes, i que el general Yanguas està en Alcázar de S. Juan al front del Tercio; pot ser que hi haja molta fantasia en tot això; dine com un príncep; sesta, bé; vesprada, confesse a la comunitat; rece l'ofici dels *Padrenuestros* passejant pel corredor; la ràdio del govern sembla que ja no està tan bravacona; a falta de triunfos solten música i una alocució endiablada, radiada, del comuniste Eduard Barriovero,<sup>16</sup> plena d'insultaments als catòlics, a les òrdens religioses, als Jesuïtes, i tot un himne de exaltació als comunistes i al home *fiera*; donava horror escoltar-lo; oïxc també la relació viva feta davant les mongetes per la novícia Pilar, venguda

---

16 Es refereix a Eduardo Barriobero (Torrecilla en Cameros, 1875 – Barcelona, 1939), un polític republicà que tingué enfrontaments interns amb Manuel Azaña. En el moment que Ivars escriu aquest episodi, Barriobero es trobava a Barcelona, ja que fou enviat per la CNT a l'Oficina Jurídica del Palau de Justícia, que havia sigut ocupat per milícies anarquistes.

de Massamagrell; conta les peripècies del viatge de allí, ací: com s'incautaren de la casa mare i del noviciat i ho saquejaren tot cremant les imges i volent desenterrar el cos del fundador d'elles, bisbe de Segorb, don fr. Luis Amigó i ferrer ([mort a] Godella, 1 octubre 1934) i arrastrarlo pel carrer; ha dit que han cremat totes les iglésies i parròquies de Valencia, inclús la Mare de Déu dels Desamparats, la catedral i el palau arquebisbal.<sup>17</sup> Si és veritat, ¡¡quanta pèrdua!! Són dies trists; tots els afiliats a les dretes corren perill; estan amagats i tremolen de ser descoberts. Temps: hi ha hagut un cambi molt notable, i més que frescor, sembla oratge gelat.

### 31 de juliol, divendres

Nit bé i tranquila; dic missa a les 6 ½; matí: llargues visites al santíssim en la devota capelleta; donat el perill de parlar per telèfono, prenc la resolució de no comunicar en ningú, i done orde a la senyora directora de que si pregunten per mi, diga que me s'en soc anat a atra part sense deixar senyes del nou domicili; les bones teresianes m'han [en]tregat tres calçons que m'han tallat i cusit elles mateixes. La compradora ha portat esta alarmant notícia de que el pare Juan de Capistrano, de S. Fermín, que viu en casa de ma germana, ha oït dir que han mort al pare Francés Ferrer; la notícia no és certa, i Déu vulla que no se confirme. Dine i prenc sesta com de ordinari; rece l'ofici dels *Padrenuestros*; vesprada, els llixc uns capítols del llibre I dels reis mentres les mongetes treballen; després enchufen la ràdio de Madrid i done notícies favorables al govern, és a dir, que l'aviació, l'artilleria i les forces del govern, en una acció ben preparada, han fet recular en el Guadarrama a les forces dels facciosos, i els ha fet prisoners, i molts se han passat a les files del govern, etc., etc. Que Córdoba i Granada estan bloquejades per les forces del govern, que Saragoça va a ser prompte atacada per les forces de Catalunya, etc., etc., i [h]a cridat a files als soldats de Catalunya i Valencia de la quinta de 1934; més tard ha vengut la sra.

---

17 Efectivament, foren nombroses les esglésies i els convents del cap i casal que van ser cremats durant l'any 1936, a banda dels que esmenta el menoret: l'església de Sant Agustí, l'església del Salvador, l'església de Sant Valer de Russafa, l'església de Sant Joan de l'Hospital, etc.

compradora de les meues coses i ha portat la notícia de que el general Franco està camí de Madrid al front de 6 banderes de les tropes del terç de Marrocs, notícia que ha segut confirmada per atre conducte; se diu que les milícies armades se entreguen més a robar que a combatir al adversari; i que molts pisos i palaus de títols i rics són assaltats, les persones perseguides, escapant com poden; el govern ha pres la determinació de no enviar ferits als sanatoris, sinó als hospitals ordinaris i de sanc: pot ser que esta determinació estiga lligada en una notícia que corre de que hi ha un sanatori de *facciosos*, i de que un sanatori per mijos medicinals mataren a tres o quatre ferits, i de que han segut fusilats un metge i quatre enfermeres; les comunicacions en Valencia continuen, puix se rebix correspondència d'allà; temps fresc, però se nota cambi denotador de calor. Dos pares de significació dels terciaris capuchins de Santa Rita s'han oferit a residre ací, però ha segut negat el permís.

### 1 agost 1936, dissabte

Nit bé i tranquila; dic missa a les 6 ½ en casa; matí: extenc el rebut de 150 ptes. pels servicis d'esta capellania del mes de juliol passat; m'afaite, estrenant la nova navaixa, que resulta molt fina; passe quasi tot el matí en la capella; després de dinar règiamet me diuen que no hi han notícies dels successos polítics; en cambi, ne donen ben tristes d'una postulante per a religiosa que vivia a soles en un pis, primerament amenaçada de denúncia pels socialistes i després desapareguda, no se sab si per rapte o per mort. Han dit ademés que en Fuen-carral (carrer) han mort a dos capellans i a la patrona que'ls hostejaba; ítem, han dit que a Toledo han mort a 103 capellans; estes notícies, com és natural, deprimixen molt el ànimo. Passe la vesprada en la capella guanyant el jubileu de la Porciúncula. ¡¡En quant poques iglésies franciscanes i no franciscanes de Madrid podran guanyar-lo!! Poc abans de sopar, estant mig endormiscat, en la capella me criden les mongetes per a donarme unes confortables notícies sabudes per mig de les emissores dels militars sublevats; segons eixes notícies comunicades per una família de dretes hospitalisada en el primer pis, els soldats del Tercio han aplegat ja a Manzanares, no llunt d'Alcázar de S. Juan; que a Valencia s'ha sublevat un regiment; a Saragoça reina pau completa, i que les

notícies de la Ràdio de Madrid totes són falses. ¡¡Lloat siga Déu!! Temps, va retornant el calor a tota presa.

## 2 de Agost, dumenge

Nit bé i tranquil·la; dic missa a les 6 ½, i en ella comulguen una senyora i dos senyorettes hospitalisades que vaig confessar ahir; matí dedicat a guanyar el jubileu per als redactors i col·laboradors difunts de *Archivo Ibero-Americano*, així com són el pare Jusep [il·legible], pare Jaume Sala, Eduard Faus, Gabriel Palanca, Pasqual Saura, Pedro Pablo Hernández, Manuel Bandín, Ángel Ortega i Antonio Martín; ahir el vaig guanyar per als pares, tios i demés parents; dinar bo i variat ab flam; sesta, bé; vesprada, rece l'ofici dels *Padrenuestros*; continue guanyant el jubileu per les ànimes dels amics literaris i coneguts; a les 5 prenc el refresc de llima acostumat; després faig l'exposició major del santíssim sacrament fins a les 6 ½; han pujat les famílies devotes hospitalisades en el primer pis; degut, sens dubte, al retorn del calor, he sentit aplanament; han bolat sobre Madrid alguns aeroplans; s'ha dit que hui tindrà lloc en el Guadarrama una batalla pot ser decisiva, puix les tropes del govern han segut reforçades ab 5.000 soldats portats de Valencia i de Ciudad-Real; he tengut un llauger cambi de comunicacions ab la mare superiora sobre la meua situació aquí.

## Bibliografia

- AGULLÓ, Benjamín (1990) *Padre Andrés Ivars Cardona (1885-1936): un artista de la historia*, Benissa, Ajuntament de Benissa.
- (2002) *Archivo Histórico de la provincia franciscana de Valencia, Aragón y Baleares*, València, Província Franciscana de València.
- AUFERIL, Jaume (1987) *Francesc Ferrer, Obra completa*, Bellaterra, Barcelona, Stelle dell'Orsa.
- BRINES GARCIA, Lluís (2004) *La filosofía social i política de Francesc Eiximenis*, Sevilla, Novaedició.
- BONET, Sebastià (2000) *Les gramàtiques normatives valencianes i balears del segle xx*, València, Universitat de València.
- CLIMENT, Josep Daniel (2004) *L'obra lingüística de Lluís Fullana i Mira*, Paiporta, Denes.
- (2018): *L'interés per la llengua dels valencians. Personatges, llibres i fets*, València, Drassana.
- ESCARTÍ, Vicent Josep (1998) *Memòria privada. Literatura memorialística valenciana dels segles xv al xviii*, València, 3i4.
- (1999) «Unes consideracions sobre la dietarística valenciana del segle xvii», *Caplletra*, 9.
- (2010) «Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià, del segle xiv al xix», *Manuscrits*, 28.
- ESPLUGUES, Josep (2002) *Memòries d'un capellà del segle xviii* (introducció i transcripció d'Emili Casanova), València, Institució Alfons el Magnànim.
- FERRANDO, Antoni (2006) «L'ideal idiomàtic de Manuel Sanchis Guarner», dins Santi Cortés i Vicent J. Escartí (eds.), *Manuel Sanchis Guarner: un humanista valencià del segle xx*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- FULLANA, Lluís (1915) *Gramàtica elemental de la llengua valenciana*, València, Establiment Tipogràfic Doménech.
- (1932) *Ortografia Valenciana*, València, *La Semana Gráfica*.
- GINER, Josep (1998) *Obra filològica (1931-1991)*, Josep Giner i Marco (estudi preliminar, edició crítica i índex a cura d'Antoni Ferrando, amb la col·laboració de Santi Cortés), València, IIFV, Denes.
- IVARS, Andreu (1917) *Algunas cartas autógrafas de la venerable madre Sor María de Jesús de Ágreda*, Madrid, Archivo Ibero-Americano.
- (1989) *El escritor Fr. Francisco Eximénez en Valencia, 1393-1408* (coord. Pere Santonja), Benissa, Ajuntament de Benissa.
- MONTERO, Antonio (1999) *Historia de la persecución religiosa en España. 1936-1939*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos.
- RIERA I SANS, Jaume (1984) «Francesc Eiximenis no és l'autor de la 'Doctrina Compendiosa'», *Quaderns de Filologia de la Universitat de València*, València, Universitat de València.

- RODRIGO, Mateu (2019) «La identitat del poeta Francesc Ferrer (València, ca. 1400-1462)», dins Vicent J. Escartí (coord.) *Nunc dimitittis: estudis dedicats al professor Antoni Ferrer*, València, Servei de Publicacions de la Universitat de València.
- SARAGOSSÀ, Abelard (2016) «Carles Salvador (1951) davant de Sanchis Guarner (1950)», dins Emili Casanova i Josep Daniel Climent (eds.), *Carles Salvador (1893-1955). Escriptor, gramàtic, mestre*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- ZALBIDEA, Alaitz (2019) *Nicolau primitiu Gómez Serrano: Memòria privada i consciència valencianista*, València, Servei de Publicacions de la Universitat de València.